

др Живко Андријашевић
ИСТОРИЈА
ЦРНЕ ГОРЕ



Београд, јул 2015.

др Живко Андријашевић

ИСТОРИЈА ЦРНЕ ГОРЕ

(Од најстаријих времена до 2006. године)

M
Vukotić
Media


ATLAS
FONDACIJA

ПРЕДГОВОР

Написао је историју Црне Горе од најстаријих времена до савремене доба, и то у једној књизи, немогуће је без риједне селекције знања, чињеница и тема, у мјери која читаоцу омогућава преизнавање веза између догађаја и епоха, а садржај књије држи далеко од линије иза које почиње површиност. Поред одабира знања, тема и чињеница, историчар мора главне токове историје државе и друштва, као и најважније догађаје и појаве које њихову прошлост чине преизнајљивом, увјерљиво приказати на што концизнији начин. Због тога је овакве књије, можда, онајбоље сматрати преједима прошлости државе и друштва, или, чак, нацијом који указује на контуре и главне правце националне повјестии. Ова "Историја Црне Горе" - од најстаријих времена до 2006. године, односно, од досељавања словенској сјановништва на простор данашње Црне Горе, до обнове црнојорске државне независности на референдуму 2006. године, ујраво је и настала с таквом намјером. Вјерујем да неопходна сажимања, која су резултат тежње да се на неколико странина сјрана најрави прејед цјелокујне прошлости Црне Горе, не доводе у питање одрживост стругиу ре књије, њен научни карактер и вриједност и количину знања коју садржи.

Прије ове књије написано је неколико историја Црне Горе, које обухватају њену прошлост од најстаријих времена до ериода чији је аутор савременик. Такве су књије у XIX вијеку написали: Милораг Мегаковић (1850), Димирије Милаковић (1856), Ђорђе Појовић (1896). Све три књије су искључиво пре-

ілеги політичке історіје Црне Горе. Преілед історіје Црне Горе од раної середњеї вијека до стіварања Југославије (1918) написао је и Јатош Јовановић (“Стіварање црнојорске државе и развој црнојорске националности”, 1948). Гошово шесті деценија касније, 2006. іодине, іојавила се іосљедња історіја Црне Горе која обухваіа раздобље од раної середњеї вијека до савременої доба (“Історіја Црне Горе од најстаријих времена до 2003. іодине”, Ж. М. Андријашевић/Ш. Расіодер). Ауіор ових редака је у овој књизи обрадио ірошлості Црне Горе од раної середњеї вијека до іочейка Балканских райіова (1912).

Захваљујући мојем коауіорству у “Історіји Црне Горе” из 2006. іодине, іосіодин Манојло Вукоіић, власник издавачке куће “Вукоіић медиа”, іонудио ми је да најишем історіју Црне Горе за сріску чийсалачку іублику. Цијенећи важності іојављивања књије у овој средини, али и (црнојорски) немоћан іред изазовом да будем ірви црнојорски історичар чија се “Історіја Црне Горе” објављује у Србији, са задовољством сам ірихватиіо њеіову іонуду. Од дијелова “Історіје Црне Горе” из 2006. іодине и сіоіиіаіак нових сііраница, које се односе на іериод од 1912. до 2006. іодине, настала је ова књија. Стіварање ове књије, за мене је био изузетан ірофесионални и лични изазов.

Поред неких нових сііановиштіа и іумачења, ова књија іочива на концепцији која Црну Гору іреііира као іросіор која има своје куліуролошке и політичке іранице, које су рижейко и крајко биле блиске или істівейіне, а ііек у XX вијеку іриближно уједначене. Украјко, історіју Црне Горе чини ірошлості њеної друштіва и државе. Овакав ірисиіуі іредсіавља оііклон од доминантіне концепције у сріској научној јавності, која ціелокуіну ірошлості Црне Горе, односно, црнојорске државе и друштіва, іреііира у оквиру історіје сріскої народа. Таква концепција је, ірема мојем мишљењу, научно неодржива, јер історіја државе и друштіва није істіво шііо и історіја народа или нације.

Ова књиџа није писана с циљем да неџира друџачије концепције историје Црне Горе, ниџи да ону коју ауџор засџуџа намеће као једино исправну. Такође, и џумачења неких доџађаја из срџско-црноџорских односа, као и сџановиџиџа о контролираним џемама из џрошлости Црне Горе, даџа су без намјере да било коџа убјеђују или да се конфронџирају са џоборницима друџачијеџи миџљења. Ријеч је, једносџавно, о сџаву ауџора, коџи је увјерен да џа може доказати довољним бројем релевантних извора. Добро би било да књиџа џодсџакне изучавање важних џема из историје Црне Горе и срџско-црноџорских односа, као и да џослужи као џодсџицај за џреисџиџивање основности неких усџаљених историџоџрафских сџановиџиџа.

Осјећам џоџребу да искажем џосебну захвалности издавачу и уреднику ове књиџе, џосџодину Манојлу Вукоџићу на џонуди да за срџску чџиџалачку џублику најџшем историју Црне Горе и џовјерењу да ћу џо урадиџи уважавајући џринциџе науке којом се бавим. Захваљујем се и на граџоџјеним и деџиџалним уредничким инџтервенцијама, које су умноџоме доџпринијеле квалитетџу садржаја књиџе.

Ауџор

ДУКЉАНСКА КРАЉЕВИНА

Трагови материјалне културе, који свједоче о постојању људских заједница на простору Црне Горе, старији су од 180.000 година. Први поуздани подаци о етничком карактеру становништва, које је живјело на територији Црне Горе, потичу из раног бронзаног доба (2000-1500. године п. н. е.). На основу остатака материјалне културе, утврђено је да је ријеч о Илирима. У вријеме раног гвозденог доба (1000-500. године п. н. е.) Илири су на простору Црне Горе изградили племенску организацију, која је касније прерасла у државу. Током III вијека п. н. е. илирска држава се сукобљава с Грцима, који покушавају да овладају јадранском обалом. Почетком III вијека п. н. е. Илири се сукобљавају с Римљанима. Први римски поход на илирску државу почео је 229. године п. н. е. У том походу Римљани нијесу успјели да заузму илирску државу, већ им је то успјело тек 168. године п. н. е. Послије нестанка илирске државе, започиње процес досељавања романског становништва и романизације илирских племена. Процес романизације Илира био је најинтензивнији крајем III и почетком IV вијека, када је на простору Црне Горе извршена и християнизација становништва.

Почетком I вијека територија илирске државе била је у саставу римске провинције Далмација, да би крајем III вијека (297) од једног дијела провинције Далмација била формирана нова провинција – Превалис (Превалитана), која је обухватала територију данашње Црне Горе. Када је крајем IV вијека

Римско царство подијељено на Источно и Западно, провинција Превалис припала је Источном римском царству, које ће касније добити име – Византијско царство (Византија).

Крајем VI вијека Словени почињу да продиру на територију Византијског царства, прелазећи границу царства на Сави и Дунаву. У први мах је изгледало да ће Византија успјети да заустави продор словенских племена на Балкан, али након пристизања све бројнијих словенских скупина, показало се да она то није у стању. Захваљујући слабостима византијског одбрамбеног система, словенска племена су почетком VII вијека трајно населила Балкан, и запосјела најприје подунавске провинције царства, а затим и обалу Јадрана. До половине VII вијека Словени су, због бројности и војничке снаге, постали доминантна етничка скупина на Балкану, па је византијска власт морала наћи начина да их учини лојалним поданицима. Углавном је то покушавала остварити придобијањем њихових племенских вођа, кнежева, којима даје титуле „архонта“.

Један од словенских народа који је почетком VII вијека населио Балканско полуострво, били су и преци Црногораца. Њихова прапостојбина вјероватно је Полабље или простор источно од Карпата, око Дњепра и Дњестра. Приликом доласка на Балкан, преци Црногораца населили су области некадашње римске провинције Превалис. Простор на коме су се настанили угрубо се може ограничити Боком Которском, ријекама Пивом, Таром и Дримом. У вријеме њиховог доласка, овдје је живјело христијанизовано илирско-романско становништво, а за област коју су населили одавно се био усталио назив Дукља. Византијски цар Константин Порфирогенит (905-959) у свом дјелу „Де администрандо империо“ претке Црногораца назива Дукљанима (Диоклицијанима), објашњавајући да су они ово име добили због тога што су населили области око римског града Дукље. О етничком поријеклу Дукљана он не даје податке.

Током VII и VIII вијека Дукљани су нашли своје мјесто у оквиру Византије, да би, вјероватно, почетком IX вијека, формирали посебну административну област - кнежевину, која је у потпуности била подређена византијској управи. Први поуздани доказ да је Дукља била кнежевина и да је имала кнеза, засигурно подложног Византији, потиче из IX вијека. О томе свједочи печат дукљанског кнеза Петра, који је имао натпис - „Петар архонт Диоклије“. Такође, у IX вијеку, становништво Дукље је христјанизирано, и то, по свој прилици, у вријеме цара Василија I (867-886).

Посљедњих година IX вијека византијска власт у Дукљи није била тако снажна, јер је 896. бугарски владар Симеон поразио Византију и овладао великим дијелом Балкана. Симеон је 913. године дошао с војском до зидина Цариграда и приморао цариградског патријарха да га прогласи царем. Четири године касније (917), цар Симеон је задао тежак ударац Византији и сасвим је протјерао са Балкана. Источна граница Бугарског царства почињала је од Црног мора, па преко Једрена, Сера, Бера, све до Крфа. Граница Царства била је тек нешто више од стотину километара удаљена од Цариграда. На западној граници Бугарског царства налазила се кнежевина Дукља, која је захваљујући његовом ширењу, стекла потпуну политичку независност од Византије. Своју независност Дукљанска кнежевина је сачувала до краја X вијека.

Крајем X вијека Дукљом је владао кнез Владимир, а територија његове државе простирала се између ријеке Бојане и Боке Которске, односно, између јадранске обале и горњег тока ријеке Мораче. Кнез Владимир се трудио да од Византијског царства издејствује подршку у случају да његову земљу нападне македонски цар Самуило. Крајем 990. године кнез Владимир је у Цариград послао и изасланство које је требало да о томе преговара, али његови посланици до Цариграда нијесу стигли. Не можемо утврдити да ли је кнез Владимир поново тражио по-

моћ од Византије, иако је опасност од Самуиловог напада била све извјеснија.

Чим је 997. године Самуило освојио Драч, напао је и Дукљу. До првог сукоба македонске и дукљанске војске дошло је око ријеке Бојане. У тој бици македонска војска је побиједила, а кнез Владимир је заробљен и одведен на Самуилов двор у Преспу. Македонски цар је лако покорио дукљанску државу, иако неке градове, попут Улциња, није успио да заузме. Жеља да стигне што даље у свом освајачком походу кроз Далмацију, вјероватно је утицала да прекине опсаду Улциња и настави према Дубровнику и Задру.

У заточеништву код македонског цара, кнез Владимир је остао извјесно вријеме, а онда је враћен у Дукљу - као Самуилов намјесник. Како се наводи у „Љетопису попа Дукљанина“, једном од најважнијих извора за најранију историју Дукље, цар Самуило је дукљанском кнезу дао своју кћер за жену и послао га у „земљу и краљевину његових отаца“. Поред Дукље, Владимир је добио на управу и драчку област. Од тада па све до смрти цара Самуила (1014), кнез Владимир је био лојалан македонском цару. Исту лојалност показивао је и према Самуиловом наслѣднику, цару Радомиру (1014-1015). Но, такво држање Владимирово није било довољан знак оданости за Радомировог синовца Владислава, који је, пошто је убио свог стрица, постао македонски цар (1015).

Владислав се вјероватно плашио да Владимир, као Самуилов зет, не гаји политичке претензије према македонским областима, па је, чим је дошао на престо, одлучио да освоји дукљанску државу и Драч, којим је управљао кнез Владимир. За остваривање тог плана требало је уклонити Владимира, па га је Владислав, обећавајући му сигурност, позвао у Преспу. Дукљански владар није повјеровао у Владислављеве ријечи, и затражио је да му као симбол гаранције пошаље дрвени крст. Када је тај крст добио, кнез Владимир се упутио у Преспу. Цар

Владислав је, ипак, погазио обећање и у Преспи убио Владимира (1016).

Недуго након тога, напао је на Дукљу и драчку област, али је у тим борбама његова војска доживјела пораз, а он погинуо (1018). Македонско царство се убрзо распало, а његову територију запосједа византијски цар Василије II (976-1025). Исту судбину доживјела је и дукљанска држава, која се од тада налази под влашћу Византије.

У вријеме византијске власти у Дукљи, почетком XI вијека, један од византијских намјесника био је и кнез Војислав, брат од стрица кнеза Владимира, а можда и Владимиров брат. Он је, како се наводи у „Љетопису попа Дукљанина“, подстицао Византинце да што суровије поступају с народом, како би на тај начин изазвао устанак. До устанка је изгледа и дошло тридесетих година XI вијека, када се Дукља и ослободила власти Византије. Али, њена независност није дуго трајала. Византија је 1035. или 1036. успјела да поново покори Дукљу, а Војислав је заробљен и одведен у Цариград. На ко зна који начин Војислав је успио да се ослободи заробљеништва, вјероватно 1039. године, и да дође у Дукљу. У Дукљи је подигао устанак и поново ослободио земљу од византијске власти. Војислав је био први балкански кнез који се у XI вијеку успио ослободити Византије. Осамостаљивање Дукље Византија није могла мирно гледати, па је цар Михаило IV (1034-1041) наредио поход на Дукљу.

До похода византијске војске на Дукљу дошло је 1040. године. Битка се одиграла између Скадарског језера и Румије, вјероватно у Црмници. Дукљанска војска је напала на византијску из два правца и успјела да унесе потпуну пометњу у непријатељске редове. Византијска војска се у највећем нереду повлачила према Бојани, а њен командант Арменополо је погинуо. Дукљанска војска, чијом су главнином командовали кнез Војислав и његов син Радослав, а помоћним одредима Во-

јислављеви синови: Гојислав, Михаило, Сагањек и Предимир, сасвим је поразила византијску.

Након ове побједе, кнез Војислав је успио не само да очува независност Дукље, већ и да је територијално прошири. Поред државног средишта, које је чинио простор од мора до горњег тока Мораче, и од Бојане до Будоша, Дукља се проширила до Неретве, тако да су у њеном саставу били Травунија и Захумље. Двије године касније, Византија је поново покушала да покори Дукљу, придобивши на своју страну рашког жупана, босанског бана и хумског кнеза. Византијска војска је и овог пута била вишеструко бројнија. Наводно је имала више од 40.000 људи, а византијски историчар Јован Скилица тврди да је, чак, било 60.000 војника. До одлучујуће битке дошло је почетком октобра 1042. на планинском простору између Бара и Црмнице. Према „Љетопису попа Дукљанина“ дукљанска војска је побједила византијску захваљујући ратним варкама и коришћењу планинских кланаца. У историографији се овај сукоб назива - „Барска битка“. Овом побједом коначно је осигурана политичка независност дукљанске државе од Византијског царства.

О владавини кнеза Војислава, послје Барске битке, нема готово никаквих података. Претпоставља се да је убрзо умро, можда већ 1043. године. Након његове смрти, према „Љетопису попа Дукљанина“, свих пет Војиславових синова добило је по један дио државне територије на управу, али је врховна политичка власт у Дукљи припала његовој удовици и њиховом најстаријем сину Гојиславу. Њихова власт није дуго трајала, јер је Гојислав убрзо убијен, а његова мајка је умрла. Послје њене смрти на чело дукљанске државе дошао је њен млађи син Михаило. Он је ступио на пријесто око 1046. године. Изгледа да је Михаило одмах по доласку на власт одузео својој браћи области којима су управљали и дао их је својим синовима. Нови дукљански владар учинио је и крупне промјене у спољној политици. Недуго по доласку на власт поправио је односе с Визан-

тијом, исказујући жељу да буде њен савезник. С византијским царем Константином IX (1042-1055) успоставио је и породичне везе, оженивши се блиском царевом рођаком. Од Византије је добио и титулу протоспатора, што је по важности осма чиновничка титула у царству.

Добри односи Дукље и Византије промијенили су се 1072. године, јер је дукљански владар покушао да искористи тешко стање у коме се Византија нашла након пораза у рату са селџучким султаном и губитка територија на Апенинском полуострву. Желећи да ојача своју политичку позицију и преузме неке сусједне приморске градове, који су били под влашћу Византије, Михаило Војислављевић се 1072. укључио у устанак македонских Словена против византијске власти, не би ли уз помоћ Македонаца одаљио моћну царевину од својих граница. Михаило је устаницима послао свог сина Бодина и војсковођу Петрила, с одредом војника. Бодин и Петрило су једно вријеме доста успјешно ратовали против византијске војске, па су устаници Бодина чак прогласили царем. Но, византијски војсковођа Саронитис успио је у бици код Пауна (недалеко од Урошевца) да порази Бодинову војску, а Бодина зароби. У византијском заробљеништву Бодин је остао до 1078. године, одакле су га ослободили људи које су његов отац и стриц за тај задатак унајмили. Несумњиво да ослобађање Бодиново не би ишло тако лако да у то вријеме нијесу наступили велики метежи у Византији, који су почетком 1078. довели до збацивања цара Михаила (1071-1078).

У вријеме док је Византија проживљавала тешке дане, Михаило Војислављевић затражио је од папе Гргура VII да му призна краљевску титулу и пошаље краљевске знаке. Папа је обећао да ће удовољити Михаилу уколико пошаље у Рим барског бискупа, који треба да га извјести о Михаиловом држању у сукобу који је 1074. године избио између Дубровчана и дубровачког бискупа Виталиса II, који им није био по вољи. Чим је

бискуп Виталис смијењен, Дубровчани су барског бискупа Петра именовали управитељем Дубровачке бискупије. То, свакако, нијесу могли учинити без Михаилове сагласности. Начин на који је успостављено ново стање у Дубровачкој бискупији изазвао је реаговање папе Гргура, који је послао изасланика да утврди да ли је овај избор легалан, а затим и протест сплитског надбискупа, који је сматрао да се овим избором нарушавају његова права. Папа је због тога захтијевао од дукљанског краља Михаила да упути барског бискупа Петра како би се могао праведно ријешити спор између архиепископа Сплита и Рагузе, па да тек онда удовољи његовом захтјеву.

По свему судећи, краљ Михаило није послао папи изасланика, те зато папа и није послао Михаилу краљевске знаке, као што је то двије године раније учинио хрватском краљу Звонимиру. Стога нам се чини неоснованом тврдња, која се може срести у новијој литератури, да је папа Гргур посебним актом признао краљевску титулу Михаилу и да му је послао краљевска обиљежја. Истина је да се папа Гргур VII, јануара 1078, у једном писму обраћа Михаилу као „словенском краљу” (*Sc-lavorum Regi*), што значи да је уважавао његову краљевску титулу и да је краљевску титулу Михаило користио прије него што је од Рима затражио њено званично признање. Период када су Војислављевићи почели да користе краљевску титулу немогуће је тачно утврдити. За неке поузданије претпоставке не може много помоћи ни „Љетопис попа Дукљанина”, у коме се сви дукљански владари називају краљевима. Но, ако на основу „Љетописа” не можемо утврдити када је Дукља постала краљевином, папино писмо из јануара 1078. године свједочи да је у другој половини XI вијека она то уистину била.

Краљ Михаило Војислављевић умро је око 1082. године. Наслиједио га је син Бодин. Желећи да потпуно учврсти своју власт, краљ Бодин је почео да сузбија моћ својих рођака, који су били на челу појединих области дукљанске државе. То је до-

вело до сукоба између њих. Ко је у овом сукобу побиједио, поп Дукљанин не наводи, али каже да је између зараћених страна, посредством барског надбискупа, склопљен мир. Послије склапања мира, око 1083. године, краљ Бодин је заједно са својим рођацима напао на Рашку и Босну. И Рашку и Босну успио је да заузме најдаље до 1084. године, да би око 1085. напао и освојио Драч. Колико су ове области биле у саставу дукљанске државе, није могуће тачно утврдити, јер о Бодиновој владавини у сљедећих двадесет година нема много података. Неспорно је да за владавине краља Бодина Дукља има највећи територијални опсег. Њене границе на западу и сјеверозападу досезале су до Неретве, Имотског, планине Радуше и Травника. Од Травника је граница дукљанске државе ишла према планини Јавор, а од Јавора Западном Моравом до Јастрепца. Од Јастрепца граница је ишла према Звечану, а од Звечана према Дриму до Јадранског мора.

Краљ Бодин умро је око 1108. године. На чело Дукље, дошао је његов син Михаило, али је он убрзо свргнут с пријестола. Наводно је народном вољом за краља изабран полубрат краља Бодина, Доброслав. Ни он није дуго владао, јер су се против њега побунили његови рођаци Гојислав и Кочопар. Уз помоћ рашког жупана Вукана, Кочопар је напао на краља Доброслава. У бици на ријеци Морачи, војска Кочопарова и Вуканова поразила је трупе краља Доброслава, а њега заробила.

Нови краљ Дукље постао је Владимир, унук краља Михаила, ожењен кћерком жупана Вукана. Овом промјеном на пријестолу постао је доминантан рашки утицај у Дукљи. Рашки утицај ће бити доминантан у Дукљи и за вријеме краља Ђорђа, Бодиновог сина, који је, након смрти краља Владимира (1118), дошао на чело дукљанске државе. Краљ Ђорђе је, чак, једно вријеме живио у Рашкој, када га је Византија као свог непријатеља протјерала из Дукље. Из изгнанства се вратио 1125. године, али власт у Дукљи коју је прије одласка из земље имао, ни-

је успио да успостави. На основу „Љетописа попа Дукљанина“ може се закључити да је владао тек једним дијелом Дукље, али ни на том дијелу није успио да дуже вријеме очува власт, јер су га убрзо напали обласни господари, уз подршку византијског стратега из Драча. Њиховом нападу краљ Ђорђе се није могао одупријети, па је његова војска потучена, а он заробљен и одведен у Цариград. Краљ Ђорђе је у цариградској тамници и умро. Послије њега Дукљом је владао његов рођак Градихна, а након Градихне на чело државе дошао је његов син Радослав, који за разлику од осталих Војислављевића није носио титулу краља, већ кнеза. То свједочи да је од дукљанске државе и њене некадашње моћи мало што остало. Кнез Радослав био је посљедњи дукљански владар, и уједно посљедњи владар из прве црногорске династије – Војислављевића. Ослабљену дукљанску државу освојио је око 1185. године рашки жупан Стефан Немања. Био је то крај државне независности Дукље.